

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 9 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SCP1342V3I9Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Ақтамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Matajonov Rahimjon Akramovich

“VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O‘RNI VA ROLI” MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI 10-16

Облобердиев Жасурбек Косим угли

МЕРЫ НАКАЗАНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ 17-22

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Турсунов Бекмухаммад Омонович

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МЕЗОН ВА КЎРСАТКИЧЛАРИ 23-34

Курпаяниди Константин Иванович

ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ 35-44

Ahmedov Shohjaxon

O‘ZBEKISTONDA SHAKANA SAVDONI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 45-51

Кулибоев Азамат Шоназарович

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ 52-62

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИ БАҲОЛАШДА МИҚДОРИЙ ВА АХБОРОТ ТАҲЛИЛИ МЕТОДОЛОГИЯСИ 63-73

Abduraxmanova Shoxida Ravshanovna

TIBBIYOT MUASSASALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH 74-80

Davronov Istamxo‘ja Olimovich

МЕНМОНХОНА ХИЗМАТЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ ВА СИФАТИНИ ВАНОЛАШ USULLARI 81-86

Маматов Бахадир Сафаралиевич

ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯВИЙ МУҲИТ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ 87-96

Шолдаров Дилшод Азимиддин ўғли

КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР УЧУН НАФАҚА ВА МОДДИЙ ЁРДАМ ТАЙИНЛАШ ВА ТЎЛАШ ТАРТИБИ 97-104

Баратов Махсудали Назиралиевич

МИКРОМОЛИЯВИЙ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 105-116

<i>Ergashev Islom Ismoilovich</i> KESKIN RAQOBAT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	117-127
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> ЎТИШ ИҚТИСОДИЁТИ МАМЛАКАТЛАРИДА ЭКОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АМАЛИЁТИ	128-136
<i>Эшонкулов Акмал Кудратович</i> ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	137-142
<i>Астанов Шерзод Рустамович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	143-150
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Abdullayev Ibodulla Abdullayevich</i> YOSHLARNI MILLIY G'URUR RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OILAVIY QADRIYATLARDAN UNUMLI FOYDALANISH USULLARI	151-155
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> BAHS-MUNOZARALARDA QO'LLANILADIGAN TUZOQLAR VA MANIPULYATSION (SPEKULYATIV) USULLAR	156-164
<i>Alimatova Nargis Abduxalilovna</i> BARQAROR RAQOBAT USTUNLIGI-RAQOBATBARDOSHLIK OMILI	165-174
<i>Allayarova Marhabo Mavlonovna</i> UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA YOSHLAR BADIY IJODINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI	175-179
<i>Рахманов Баҳодир</i> СИНЕРГЕТИК ТАФАККУР: ФАЛСАФИЙ МЕРОСИМИЗНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	180-186
<i>Abdiraxmanov Muzaffar Zaripbayevich</i> ABU ALI IBN SINONING XORAZM MA'MUN AKADEMISIDAGI FAOLIYATI	187-191
<i>Mirzaxalov Xojiakbar Tajibayevich</i> JAMIYATDA GENDER TENGLIGI MUAMMOSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	192-197
<i>Azimov Ashirali Mehmonboyevich</i> XOTIN-QIZLAR GENDER MA'RIFATINING IJTIMOY BARQARORLIKKA TA'SIRI	198-202
<i>Azimov Sherzod</i> PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SPORT IN SOCIETY	203-207
<i>Абдурахмонович Хасан Иброхимович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР ИННОВАЦИОН ТАФАККУРИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	208-216

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Kuliyeva Dilshoda Alijon qizi*

QUMAN TOPISHMOQLARINING O'ZBEK FOLKLORIDAGI PARALLEL SHAKLLARI 217-223

Тешабаева Дилфуза Муминовна, Абдухалилова Гулбаҳор Карабаевна

ТУРИЗМ СОҲАСИГА ОИД СЎЗ ВА ИБОРАЛАРНИ ПРЕФИКСЛАР ЁРДАМИДА

ЯСАЛИШИ 224-230

Abdinazarov Uktam Qushoqovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GIPPOLOGIK TERMINLARNING LINGVISTIK TADQIQI.. 231-236

Axmedova Shaxodat Maxmutovna

O'ZBEK XALQ PAREMALARIDA SHIFO KONSEPTINING IFODALANISHI..... 237-241

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

JAHON TILSHUNOSLIGIDA PAREMALAR TADQIQI 242-246

Vositov Otabek Toxirjonovich

TABIATNING ATMOSFERA HODISASI UMUMIY MA'NOSI VA LEKSIK SEMANTIKA

GURUHLARNING STRUKTURAL XUSUSIYATLARI 247-253

Нодир Раҳматуллаев

НАЗАР ЭШОНҚУЛ НАСРИДА ШАРПА АРХЕТИПИНИНГ ТАЛҚИНИ 254-260

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР*Мамасобиров Давронбек Эрназарович*

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН ИШЛАШ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ 261-270

Urakov Djahongir Rajabovich, Sharipovasror Safar o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUN HUJJATLARIDA FUQAROLIK JAMIYATI

INSTITUTLARNING HUQUQIY ASOSLARI 271-276

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna*

OLIY TIBBIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI HISSIY-KOMMUNIKATIV

KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH 277-281

Umarova Zaxro Abduraxim qizi

TALABALAR MUSTAQIL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART FIKRLASH

(THINKING OUTSIDE THE BOX) NING ROLI 282-287

Kadirov Ramz Turabovich

TALABA-AKTYORLARNING SAHNA NUTQIGA OID BILIM VA KO'NIKMALARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING SPETSIFIK TEXNOLOGIYALARI (DARS JARAYONIDAGI

MASHG'ULOTLAR MISOLIDA) 288-295

Khabiba Madaminovna Jurabekova

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LISTENING IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE

COMPETENCE OF STUDENTS IN RUSSIAN LESSONS 296-302

<i>Nishonov Akmal Obidovich, Xamrakulov Xamidullo Turgunboyevich</i> KLAUSTERLI O'ZARO TA'SIR SHAROITIDA INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING MALAKASINI OSHIRISH JARAYONINI MODELASHTIRISH MASALALARI	303-310
<i>Ergashev Murodbek Ikromovich</i> MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING KREATIV VA IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD IMKONIYATLARI	311-316
<i>Utkirov Nusrat Kamilovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLI TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH	317-322
<i>Yulbarsova Xurshida</i> BO'LAJAK SOTSIOLOGLARDA IJTIMOYIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-PEDAGOGIK JIHATLARI	323-329
<i>Baychayev Fazliddin Xusenovich</i> BO'LAJAK KON-METALLURGIYA SANOATI MUTAXASSISLARINING ELEKTROSTATIKAGA OID NAZARIY BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH	330-335
<i>Muminov Ulmas Ravshanqulovich</i> O'ZBEKISTONDA "MAHALLA INSTITUTI" NING MAHALLIY O'Z-O'ZINI BOSHQARISH – ORGANI SIFATIDA SHAKLLANISHI, UNING HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI	336-341
<i>Tajibayeva Ma'mura Tojidinovna</i> AJDODLARIMIZ PEDAGOGIK TA'LIMOTLARINI O'RGANISH ASOSIDA TALABALARDA G'OYAVIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH	342-346
<i>Askarova Zulayxo</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH DARAJASINI ANIQLASHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH SAMARASI	347-352
<i>Akhmadjonova Diyora Dilshod qizi</i> EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THROUGH ONLINE PLATFORMS	352-362
<i>Jumaniyazova Go'zal</i> OLY O'QUV YURTI TALABALARINI PIRLSGA YO'NALTIRILGAN TOPSHIRIQLARNI TAYYORLASHGA O'RGATISH METODIKASI	363-367
<i>Xusaiova Leyla Yunusova</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФОНЕТИКЕ: ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ	368-373
<i>Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich</i> МАТЕМАТИК КРЕАТИВ ТАВСИФДАГИ MASALALARNING BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHINI FANLARARO ABSSESSIAL VA ORDINATAL BOG'LAB SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA ROLI	374-379
<i>To'xtasinov Muhammadjon</i> PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENLIGINI OSHIRISHDA UZLUKSIZ METODIK XIZMATNING O'RNI	380-384

Eshnazarov Murod Karimovich

GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA TA'LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISH

IMKONIYATLARI385-391

09.00.00 – Фалсафа фанлари

Mirzaxalov Xojiakbar Tajibayevich

Namangan muhandislik qurilish instituti katta o'qituvchisi

e-mail: xojiakbar.mirzaxalov@mail.ru

JAMIYATDA GENDER TENGLIGI MUAMMOSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI

Annotatsiya. Ushbu maqolada gender muammosi faqat ayolning emas, balki erkaklarning ham, jamiyatning ham muammosi ekanligi haqida fikr yuritilgan. Gender munosabatlari butun madaniyat, jamiyat qurilishi, davlat institutlarini qamrab oladi. Gender tahlili aholi ehtiyojlarini qondirish metodlarini, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy jarayonlarning barcha bosqichlarida qatnashuvchi ishtirokchilarning faoliyatini o'rganib, ham xotin-qizlar, ham erkaklarning qarashlarini hisobga olgan holda optimal yo'l tanlash uchun takliflar beradi

Kalit so'zlar: Gender, fenomen, produktiv, reproduktiv, determinant, «women's studies», «feministik», jins, ijtimoiy xarakter, ijtimoiy mavqei, mikrovoqe'lik, farqlanish nazariyasi.

Mirzaxalov Xojiakbar Tajibayevich

Senior teacher of Namangan Institute of Engineering and Construction

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF GENDER EQUALITY IN SOCIETY

Abstract. In this article, it is thought that the gender problem is not only a woman's problem, but also a problem of men and society. Gender relations cover the entire culture, society, and state institutions. Gender analysis learn methods of meeting the needs of the population, study the activities of participants at all stages of economic, political and social process, and give optimal way to solve problem in the views of women and men.

Keywords: Gender, phenomenon, productive, reproductive, determinant, "women's studies", "feminist", gender, social character, social position, micro-reality, theory of differentiation.

Мирзахалов Хожиакбар Тожибаевич

Старший преподаватель Наманганского инженерно-строительного института

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В ОБЩЕСТВЕ

Аннотация. В данной статье речь идет о том, что гендерная проблема – это не только женская проблема, но и проблема мужчин и общества. Гендерные отношения охватывают всю культуру, общество и государственные институты. Гендерный анализ изучив методы удовлетворения потребностей населения, деятельности участников на всех этапах экономических, политических и социальных процессов, учитывая мнения женщин, и мужчин и предлагает выбрать оптимальное решение

Ключевые слова: Гендер, феномен, продуктивный, репродуктивный, детерминант, «женские учения», «феминистка», гендер, социальный характер, социальная позиция, микрореальность, теория дифференциации.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I9Y2023N23>

Kirish. Kishilik jamiyatida xotin-qizlarning mavqeyi ham jamiyatning oila munosabatlariga bo'lgan ehtiyojidan kelib chiqib belgilanadi. Oilaviy munosabatlar ijtimoiy hayotni belgilashda juda muhim ahamiyatga ega, deb qaraydigan xalqlar orasida ayolning mavqeyi birmuncha yuqori turadi. Shuning uchun ham kishilik jamiyatining ilk davrida, ya'ni ona urug'i hukmronlik qilgan davrda ayollarning mavqeyi juda yuqori bo'lgan va u jamiyat taraqqiyotini belgilovchi ahamiyat kasb etgan.

Keyinchalik oila xo'jaligini yuritish o'zining ijtimoiy xarakterini yo'qotgach, ayollarning ijtimoiy mavqeyiga ham putur yetdi. Jamiyat iqtisodiy jihatdan yanada yuksaldi, lekin ayolning obro'-e'tibori ko'tarilmadi [1].

Demak, ijtimoiy ishlab chiqarishda ayolning o'rni jamiyatning oila taraqqiyotiga bo'lgan munosabati bilan belgilanadi. Insoniyat bor imkoniyatlarini oila taraqqiyotiga qaratmog'i, oilaning ijtimoiy hayotga ta'sirini kuchaytirmog'i lozim. Faqat shundagina ayolning ijtimoiy mavqeyi, uning obro'-e'tibori qayta ko'tarilishi mumkin. Ijtimoiy ishlab chiqarishning faqat bir tomoni, ya'ni mehnatga munosabat taraqqiy etishi bilan oila taraqqiyoti orqada qolishi jinslar orasidagi munosabatlarning nomutanosibligiga olib keladi.

Odamzotning o'z zurriyodini dunyoga keltirishi va voyaga yetkazishi o'ziga xos murakkab jarayon. Bu ko'proq ayolga bog'liq bo'lib, bu vazifani bajarishda turli psixoemotsional kechinmalar kabi murakkabliklar vujudga keladi. Demak, jamiyat mana shu jarayonning mushkulligini tan olishi muhim. Ayolning homiladorligi, farzand tug'ishi, uning uzoq vaqt parvarishga, his — tuyg'u, e'tiborga muhtoj bo'lishi onadan bu ishlarni sabr-toqat bilan bajarishni talab etadi. Ammo bu mehnat jamiyat tomonidan yetarlicha baholanmaydi.

Ayollarning vazifasi bu bilangina cheklanib qolmaydi, ular jamiyatda reproduktiv, produktiv va ijtimoiy vazifalarni bajaradilar. Tarixan, erkaklar odatda produktiv va ijtimoiy — siyosiy faoliyat bilan shug'ullanib kelganlar. Reproaktiv vazifa — bola tug'ish, tarbiyalash va uy-xo'jaligini yuritish zaruriyatini nazarda tutadi. Produktiv vazifa — erkak va ayol tomonidan birgalikda moddiy boylik yaratish uchun amalga oshiriladigan faoliyatdan iborat. Ijtimoiy vazifa — odamlarning sog'lig'ini saqlab turish, ta'lim, tarbiya kabi jamoat ishlarida namoyon bo'luvchi faoliyatidir. Bu esa o'z navbatida, xizmat haqi to'lanmaydigan, ixtiyoriy ravishda, ya'ni ko'p hollarda insonning bo'sh vaqtlarida bajariladigan mehnat faoliyatidir. Ijtimoiy — siyosiy vazifa-ko'pincha erkaklar tomonidan jamiyat yoki rasmiy siyosiy darajada, milliy siyosat doirasida bajariladigan faoliyatdir.

Ma'lumki, reprodktiv faoliyat butun insoniyat tarixi davomida asosan ayollar tomonidan haq to'lanmaydigan mehnat sifatida bajarib kelingan. Iqtisodchilarning hisob-kitoblariga ko'ra, sanoati rivojlangan mamlakatlarda erkaklar o'zlarining umumiy ish vaqtining 70%, rivojlanayotgan mamlakatlarda esa uning to'rtidan uch qismidan ko'prog'ini haq to'lanadigan mehnat faoliyatiga sarflaydilar.

Ayollar esa erkaklardan farqli o'laroq, o'z vaqtining to'rtidan uch qismini haq to'lanmaydigan va faqat to'rtidan bir qismini haq to'lanadigan mehnat faoliyatiga sarf qiladilar [2]. Shu bois erkaklar jamiyatda yuzaga kelayotgan daromadning eng katta qismiga ega bo'ladilar va o'zlarining iqtisodiyotga qo'shayotgan sezilarli ulushlari uchun ham jamiyat a'zolari tomonidan ularning ahamiyatli ekanligi e'tirof etiladi. Ayollar mehnatining reproduktiv qismi esa jamiyat tomonidan yetarli darajada e'tirof etilmasdan va baholanmasdan kelgan.

Bunday holat ayol bilan erkak o'rtasida yuzaga keluvchi o'zaro munosabatlarni tartibga solib turuvchi an'anaviy ijtimoiy me'yorlar va urf-odatlarining kelib chiqishiga sabab bo'lgan.

Shunday qilib, jinsiy tafovutlarning ham o'ziga xos, umumiy sababiy bog'lanishlari (determinantlari) mavjud bo'lib, bular ta'sirida erkaklarga xos bo'lgan kuchlilik, mustaqillik, faollik, tajovuzkorlik, ratsionallik, shaxsiy muvaffaqiyatga intilish kabi xususiyatlar rivojlangan bo'lsa, ayollarda esa zaiflik, tobelik, sustkashlik, muloyimlik, hissiyotga moyillik, boshqalar yordamiga muhtojlik, ta'sirchanlik va shu kabi xarakter xususiyatlari yuzaga chiqqan [3].

Erkaklar bilan ayollar o'rtasidagi bunday ziddiyatli tafovutlarga qaramay, jinlar bir-biriga nisbatan doimiy ma'naviy-ruhiy ehtiyoj sezadilar. Inson tabiatan jinlarga ajratilgan bo'lsa-da, ruhan umumiy yaxlitlikka intiladi. Tabiatan erkak va ayol ruhiy tomondan bir-birlarini to'ldiradilar, bir-birlaridan ruhiy va ma'naviy kuch-quvvat oladilar. Shu tarzda inson mukammallashib, ma'naviy yuksalib boradi. Gender munosabatlar murosa, o'zaro kelishuv va hurmat asosiga qurilsa natijali bo'ladi. Ruhiy begonalashuv esa jinlarning orasiga ixtilof solib, ma'naviy qashshoqlik va ruhiy g'ariblik sari yetaklaydi.

Bu ehtiyojlarning barchasi erkak va ayol jinsini bir-biriga bog'laydi, ularni yaxlit, bir butun holda tarkib topishlari va faoliyat olib borishlarini ta'minlaydi. Jinlar orasidagi munosabatlar dialektik xarakterga ega bo'lib, tabiat va jamiyatning eng umumiy qonuniyatlari esa gender g'oyasida o'z ifodasini topadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Hozirgi davrga kelib falsafiy, ijtimoiy-siyosiy va sotsiologik qarashlarda erkak va ayollar o'rtasidagi munosabatlar hamda xotin-qizlar masalasiga yangicha yondashish paydo bo'ldi. Jumladan, jinlarning ijtimoiylashuvi jarayoni hokimiyat, zo'ravonlik, shaxsning o'zini o'zi anglashi, erkinligi va boshqa sohalarda individning ijtimoiy rollari alohida muammolar sifatida oydinlashtirilgan [4]. Sotsiologiyaning asosiy masalalaridan biri bo'lgan insonning ijtimoiy mohiyati muammosi gender nuqtai nazaridan ko'rib chiqildi va bu holat bugungi kunda butun dunyoda keng yoyilgan gender tadqiqotlarida o'z aksini topmoqda.

Bu g'oyaning ilgari surilishi natijasida umumbashariy tafakkurda ayollar va erkaklar o'rtasidagi gender tenglikni ta'minlash zaruriyati kun tartibiga qo'yilmoqda, ularning huquqlari va imkoniyatlari tengligini kafolatlashga harakat qilinmoqda [5].

Gender g'oyasi ilmiy yo'nalish sifatida feministik g'oyaning nazariyasi va amaliyotining jadal rivojlanishi natijasida vujudga keldi. Mazkur ilmiy oqim rivojlanishining yangi bosqichi XX asrning 80-yillariga to'g'ri keladi. Uning asosiy xususiyati gender tizimi tahlilidir. Ayollar tadqiqotlari, ya'ni "women's studies" asta-sekin gender tadqiqotlariga aylana boshladi. Bunda ijtimoiylik va madaniyatning barcha jihatlari gender o'lchoviga ega bo'lishi mumkin, degan fikrga asoslangan g'oyalar ilgari surildi. Bunda nafaqat feministik tadqiqotlarning mazmuni, balki tahlil shakli ham o'zgardi. Jumladan feminizmga xos bo'lgan ayrim keskin qarashlar o'rniga barcha ijtimoiy jarayonlarda genderning mavjudligi, shakllanishi va qayta tiklanishini anglashga bo'lgan intilish kuchaydi.

Bu borada gender madaniyatining shakllanishi uning ijtimoiy-kasbiy fenomen sifatida qaror topa borishi va o'z navbatda kasbiy madaniyatning yangicha tarkibiy qismi deya e'tirof etila boshlashi ham xotin-qizlarga bo'lgan munosabatlar tizimini o'zgarishiga turtki bo'ldi. Mazkur munosabatlarning yana bir muhim tarkibiy elementlaridan hisoblangan ijtimoiy munosabatlar tizimi ham o'z ishtirokchilarini turli sohadagi xizmatchilarning kasbiy faoliyatida

aks etishi bilan belgilanadi. Gender tizimining shakllantiruvchilik omili erkaklar va ayollarning madaniy tarbiyalanishida hal qiluvchi masalalardan hisoblanadi.

XX-asrning 90-yillarida hokimiyat munosabatlarida gender tengligi qanday darajada ekanligi tahlil etiladi va bunda erkaklar mentaliteti tazyiqini ifodalovchi siyosiy-madaniy istioralar izohlanadi. Mazkur holatdan kelib chiqib, genderning rasmiy tan olinishi va rivojlanish tendensiyalari dunyoning eng dolzarb muammosiga aylandi. Eng muhimi, feminist ayollarning xatti-harakati, so'ngra gender va ilm-fan, hokimiyat ham gender o'rtasidagi munosabatlarni ochib berishga qaratilgan nazariyalarni o'rganish zaruriyatini kuchaytirdi. Ijtimoiy ma'noda gender tengligi nuqtai nazaridan yondashuvni shakllantirish yangi nazariya paydo bo'lishiga qaraganda muhimroq ahamiyatga ega. Bu mohiyatiga ko'ra yangi nazariya bo'lib, uni tan olish ba'zan insoniy qadriyatlar o'zgarishi, ko'plab odatdagi tasavvurlar va "haqiqatlar" ning qayta ko'rib chiqilishini anglatadi, bu esa ko'pchilik uchun birmuncha og'riqli kechadi.

Ma'lumki, G'arbda gender mazmuni nafaqat jinsiylikka, balki ongli yoki ongsiz ravishda tengsiz munosabatlar asosiga qurilgan mafkura va institutlarga qarshi qaratilgan edi. Shu bois, eng avvalo, gender nazariyalari ta'lim amaliyotlari, bilish va ta'lim jarayonini tanqid qilish shaklida namoyon bo'lgan va jamiyatdagi mavjud siyosiy nuqtai nazarni ifodalagan. Bugungi kunga kelib, hech qanday boshqa tadqiqot va ta'lim strategiyalari Amerika va Yevropadagi akademik ta'lim tuzilmalarining o'zgarishiga bu qadar kuchli ta'sir ko'rsata olmaganligi tan olingan.

Natijalar va muhokama. Tahlilchilar gender g'oyasi doirasida yetakchi metodologik yondashuvlarni belgilar ekan, ulardan bir nechta asosiylarini ajratib ko'rsatadilar. Xususan, gender g'oyasi metodologiyasining dastlabki usulida ko'proq amerikacha feministik yondashuv an'anasi keng o'rin olgan.

Metodologiyaning ikkinchi turi esa fransuzcha feministik nazariya va amaliyot an'anasiga mos keladi. Metodologiyaning har bir turi o'ziga xos tavsif tiliga ega. Birinchi holda tavsiflash tili, subyekt, ong, o'zlikni anglash va hokazo tushunchalarni qo'llaydi. Bu turga xos til voqelikning makrojarayonlari, ya'ni tizimli va ko'zga ko'rinadigan jarayonlarni ta'riflaydi.

Mikrovoqelik-tizimlashtirilgan o'xshashlik darajasida emas, balki yagonalikka ("erkaklarga oid" yoki "ayollarga oid") umumiy ko'plik darajasida sodir bo'ladigan hodisalardir. Bunday yondashuvda ayol kishi erkaklarga nisbatan mutlaqo boshqa mavjudot sifatida anglanadi. Chunki voqelikning har qanday tizimi unga yaxlit tizim sifatida mavjud bo'lishga imkon bermaydigan "boshqa", "farqli" kabi fenomenlarning borligi vositasida ifodalanadi. Shu tariqa "jinsning" binar (qo'sh) tushunchasi o'rniga ko'plik, ya'ni "gender" tushunchasi shakllanadi.

Farqlanish nazariyasining tan olinishi natijasida endi gender g'oyasi doirasida ham umumfalsafiy borliq haqidagi ta'limotlarning tamoyillariga tayangan holda fikr yuritish imkoni yuzaga keldi. Masalaga bunday yondashuv esa umumfalsafiy tamoyillar genderning umuman ijtimoiy voqelik sifatida rivojlanishi va xususan, gender g'oyasiga asoslanib tadqiq etiladigan aniq muammolarni o'rganilish darajasiga ham xosdir.

"Man's studies" ta'limotining shakllanishi va rivojlanishi o'z navbatida gender g'oyasining tuzilishi va taraqqiyotida muhim burilish bosqichi bo'lib xizmat qildi. An'anaviy qarashlarga binoan, o'zaro munosabatlarda erkaklarga xos xususiyatlar o'zining aniqligi, tabiiyligi bilan ajralib turadi, ayollarga xos sifatlar esa ziddiyatli xarakterga ega, deb tushunilar

edi. Gender ta'limotining rivojlanishi jarayonida bunday qarashlar tez orada o'z-o'zidan barham topdi. Ayollar hayotdagi o'z mavqelarini qayta anglagan holda erkaklarni ham ushbu masalani o'ylab ko'rishga majbur qildilar. Natijada odatdagi "ayollik siri" o'rniga "erkaklik jumbog'i" to'g'risida fikrlar yuzaga kelib, jiddiy muhokamaga sabab bo'ldi va bu borada hali o'rganilmagan tomonlar ham mavjud ekanligi ma'lum bo'ldi. Erkaklikning mohiyatini izohlab kelgan hukmron fikrlar barham topdi va endilikda gender g'oyasi erkaklarning an'anaviy obrazidan yangi qarashlarni izohlovchi yondashuvga o'tishini amalga oshirmoqda.[6].

Birinchi bo'lib "Erkak kim?" degan savolni amerikalik antropologlar ko'tarib chiqdilar, keyinchalik bu masalaning mohiyatiga angliyalik, avstraliyalik va skandinaviyalik tadqiqotchilar ham qiziqqa boshladilar. Bugungi kunga kelib ushbu mamlakatlarda erkaklarga oid 200 dan ortiq turli tadqiqot markazlari mavjud. Ushbu mamlakatlarda erkaklar to'g'risidagi g'oyalar nihoyatda keng yoyilganligi tufayli endilikda gender g'oyasi dolzarb bo'lib qoldi. Hukmronlik, ustunlik, ayollarga xos xususiyatlarni rad etish kabi uzoq davr mobaynida shakllangan gender andozalari erkaklarning mavqelarini yuksaltirishga xizmat qilib kelgan. Erkaklarga xos zamonaviy tadqiqotlarda erkaklik xususiyatlari shakllanishining bosqichlari, erkaklarga oid tarixiy tanazzullar, maskulinlik obrazlarini shakllantirishda gender texnologiyalarining o'ziga xosligi kabi qator masalalar tahlil qilinadi. Maskulinlikning o'ziga xos asosiy g'oyasi — "erkak bo'lish — oldindan hukmron bo'lishga mahkumlik, erkaklik illyuziyasi va egalik huquqini oqlaydi" (P. Burde). Va o'z navbatida, egalik qilish, hatto xayoliy bo'lsa-da erkaklikni qanoatlantiradi. "Erkaklik mohiyati: tarixiy transformatsiya" mavzusining birmuncha to'liq bayoni E. Badenter ishlarida keltirilgan. U erkaklarni "insoniylashtirish" jarayonini ishonchli dalillar bilan tasvirlab bera olgan. Olim erkaklar turmush tarzining turli tipologiyalarini asoslash bilan bir qatorda, "mayib" erkak deb ataladigan tipning jamiyatda eng keng tarqalgan tur ekanligini aniqlab beradi. Shuningdek, u mazkur qat'iy gender rollarini "buyuk ota-onalar inqilobi" tomon yo'naltirilgan gumanistik harakat orqali bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlarini taklif etadi.[7].

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, "gender" tushunchasi feminizmning nazariy rivojlanishi jarayonida, keyinchalik esa bevosita gender tadqiqotlari doirasida shakllangan. Bugungi kunga kelib gender muammolariga bag'ishlangan alohida tadqiqotlar tizimi ham shakllandi va ushbu tizim asosida falsafa, psixologiya, huquq, pedagogika, meditsina kabi fanlar doirasida o'rganiladigan muammolar tanlab olinib, ular fanlararo tadqiqotlar sifatida e'tirof etilmoqda. Jumladan, zamonaviy jamiyatshunoslik fani gender tushunchasini va uning shakllarini ijtimoiylik nuqtai nazaridan tahlil qilishni va uni muhim ilmiy-nazariy asoslardan biri sifatida e'tirof etish masalalarini ilgari surmoqda.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Мравьева Н.Ўзбекистон хотин-қизлар ижтимоий мақомини юксалтириш. -Т., 2004. - Б.23.
2. Революция в интересах равенства мужчин и женщин. Доклад о развитии человека за 1995 год. Нью-Йорк: Оксфорд юниверсити пресс, 1995. -С. 6.
3. Алешина Ю.Е., Волович А.С. Проблема освоения ролей мужчины и женщины. // Вопросы психологии. -1991. - №4. -С.74.

4. Муравьева Н. Ўзбекистон хотин-қизлари ижтимоий мақомини юксалтириш. -Т., 2004. -Б.18.
5. Ахмедшина Ф. Оила ва гендер тенглиги Репродуктив маданият ва маънавият муаммолари. Республика “Оила” илмий-амалий маркази. -Т., 2002. -Б. 17-18.
6. Гендерная психология. Практикум. 2-изд. / Под ред. И.С. Клециной. - Санкт-Петербург:Питер, 2009. - С. 20-21
7. Шабурова О.В. Гендер / Современный философский словарь под ред. В.Е. Кемерова. - Минск: Панпринт, 1998. -С.183.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).